

החייאת רעיון שתי המדינות בעקבות מלחמת חרבות ברזל

יש לשקול את אימוצו של "מודל האיזון הנורדי", אשר תרם לביטחונה של צפון אירופה במהלך שנות המלחמה הקרה, כמשטר ביטחון למזרח התיכון. במסגרת מודל זה פלסטין וירדן ישמשו יחדיו כמדינות חיץ ניטרליות.

ד"ר אריה גרוניק

בעלי תמיכה ציבורית רחבה במקומם. במקביל, פירוז רצועת עזה וחיזוק הרשות הפלסטינית יסירו את המכשול הגדול ביותר למשא ומתן כזה, מאז תפס החמאס את השלטון שם ב־2007.

ישראל תמלא את מקומה ההיסטורי של ברית המועצות במודל

בחינת האפשרויות השונות לפתרון הסוגיה הפלסטינית, אשר עלו בשנים האחרונות במסגרות פוליטיות או מחקריות, מגלה כי כולן לוקות בחסר, שכן אין בנמצא מתכון שיהא מקובל על כל הצדדים – ולפיכך ישים. כדי שהצעה לפתרון הבעיה הפלסטינית תוכל להיות קבילה וישימה עליה לתת מענה לבעיות הביטחון האובייקטיביות, כמו גם הסובייקטיביות, של ישראל, של הירדנים ושל הפלסטינים גם יחד. לפיכך יש לשנות את זווית הראייה ולהרחיב את הפרספקטיבה, באופן שתת־מערכת המזרח תיכונית כולה תילקח בחשבון, ושהמודל לפתרון יהיה מודל של מאזן כוחות, שלפיו המדינות המעורבות בסכסוך (כולל פלסטין) יהיו חלק מקואליציות דינמיות המאזנות זו את זו. זאת כדי למנוע מצב מונופוליסטי של אחת מהן, דבר שהוא בבחינת מתכון סביר להתקפה בעתיד.

מודל כזה, הניתן לחיקוי במזרח התיכון, הינו "מודל האיזון הנורדי", אשר תרם לביטחונה של צפון אירופה במהלך שנות המלחמה הקרה. במסגרת זו מצאנו את ברית המועצות מחד גיסא, את מדינות סקנדינביה החברות בנאט"ו מאידך גיסא, ואת צמד המדינות הניטרליות שוודיה ופינלנד בתווך, כמדינות חיץ. ישראל תמלא את מקומה של ברית המועצות במודל המזרח תיכוני. עיראק ואיראן

היא זה מזכיר ההגנה האמריקאי בממשליהם של הנשיאים ג'ון קנדי ולינדון ג'ונסון, רוברט סטריינג' מקנמארה, אשר בתגובה לבקשותיהם של מפקדי צבאו להוספת כוחות לווייטנאם, מתוך ההנחה כי עשרים שנות ניסיון אמריקאי שם יכריעו בסופו של דבר את הכף, אמר כי אין זה נכון שלאמריקאים עשרים שנות ניסיון בווייטנאם – יש להם ניסיון של שנה אחת, ועליה הם מקפידים לחזור עשרים פעם.

באופן דומה, אלה המתבוננים בתערובת של אופטימיות ותסכול במשך קרוב לחמישים שנה של ניסיונות חוזרים, נשנים וכושלים להוליך את ישראל ואת הפלסטינים להסדר, מתעלמים מכך שכל ניסיון חדש כזה איננו אלא חזרה על ניסיונות כושלים קודמים.

"מודל האיזון הנורדי", הניתן לחיקוי במזרח התיכון, תרם לביטחונה של צפון אירופה במהלך שנות המלחמה הקרה. במסגרת זו מצאנו מחד גיסא את ברה"מ ומאידך גיסא את מדינות סקנדינביה החברות בנאט"ו, וצמד המדינות הניטרליות שוודיה ופינלנד כמדינות חיץ.

חשוב לציין כי בעת הנוכחית החייאת הרעיון של 'שתי מדינות' נראית בלתי מציאותית בעליל, אולם הטראומה של ה־7 באוקטובר והסבל המתמשך מאז בשני הצדדים עשויים להוליד את אותו הרצון הטוב, אשר חסרונו בלט בעשורים האחרונים. ברור כי משא ומתן כן בין הצדדים בעת הנוכחית ידרוש כתנאי פתיחה את חילופי הממשלים הנוכחיים, הן בירושלים והן ברמאללה, והקמת ממשלים

שיחות שלום בין ישראל למצרים בקמפ דייוויד. ראש הממשלה המנוח מנחם בגין, נשיא ארה"ב ג'ימי קרטר ונשיא מצרים אנואר סאדאת (לע"מ / משה מילנר)

הגורם המאפשר, קרי הניסיון ההיסטורי המשותף, כמו גם את השקפת העולם ואת המערכת התרבותית-חברתית הזוהות למעשה בשתי המדינות. כל תנאי הינו תנאי הכרחי, שניהם יחד – תנאים מספיקים במקרה זה.

מחד גיסא, ישראל, על עוצמתה הצבאית והטכנולוגית, היא למעשה מעצמה אזורית במזרח התיכון. מאידך גיסא, אזור הסהר הפורה מהווה את הקוטב הנגדי לעוצמתה של ישראל בתת-המערכת. תת-המערכת זו כוללת בתוכה בראש ובראשונה את עיראק ואת איראן. בתווך בין שני הקטבים המזרח תיכוניים האלה אנו מוצאים, כמעט באופן מסורתי, את ירדן, הממלאת את תפקידה הלאומי – מדינת חיץ. בשעתו חצצה ירדן בין הוואבים בסעודיה לצרפתים בסוריה, וכיום היא חוצצת בין המפעל הציוני לעולם הערבי ובין הצפון הרדיקלי לדרום השמרני יותר.

ירדן, כמו שוודיה, צריכה להיות ניטרלית

ישראל מתאימה למלא את התפקיד הסובייטי במזרח התיכון מכמה סיבות: ראשית, כמו ברית המועצות בשעתה, ישראל היא המדינה היחידה בתת-המערכת הרלוונטית אשר נתפסת כמעצמה גרעינית לכל דבר. שנית, כמו במקרה של ברית המועצות, שותפיה של ישראל לתת-המערכת מביעים

ימלאו את מקומן של דנמרק ונורווגיה כמדינות יריבות לה, ואילו ירדן ופלסטין ימלאו את מקומן של שוודיה ופינלנד בהתאמה כמדינות ניטרליות בין הצדדים הניצים. בכך ירדן ופלסטין הופכות ללב המודל המוצע.

שוודיה ופינלנד יחדיו היו מעין ואקום בין-לאומי אסטרטגי בתחום האפור שבין שני הגושים. וכמו בטבע, כך גם בפוליטיקה הבין-לאומית, ואקום הוא מצב שיש נטייה למלא אותו. מציאות זו הפכה את שוודיה ופינלנד למעין "תאומי סיאם" פוליטיים, כאשר שינוי במצבה הגאופוליטי של אחת המדינות אמור היה לגרור אחריו שינוי גם במצבה הגאופוליטי של המדינה האחרת. תסריטים אפשריים היו יכולים להיות, למשל, פלישה סובייטית לפינלנד עקב התקרבות שוודית לנאט"ו, הצטרפות שוודיה לנאט"ו עקב התקרבות פינית לגוש המזרחי, או הפיכת אחת המדינות למדינת חיץ בודדת – מצב חסר סיכוי לאורך זמן.

התלות ההדדית הנגזרת ממצב זה, והיותה של כל אחת מהמדינות שומרת ניטרליותה של האחרת, הוא הגורם המבטיח יציבות. כמו בסקנדינביה בשעתה, כך גם במזרח התיכון אנו יכולים לאתר את המציאות הגאואסטרטגית הכופה את המצב שבו צמד המדינות קשורות יחדיו, כמדינות ניטרליות, בין הגושים. ואולם, ניתן לזהות בשתייהן גם את

במשוואה המוצעת, היות שכמו בסקנדינביה, גם במזה"ת מדובר בזוג מדינות אשר על אף עוצמתן, אין הן לעת עתה מדינות גרעיניות במובן המקובל של המושג. במקרה הנורדי העוצמה היא פונקציה של חברות בברית; במקרה המזרח תיכוני – של צבא חזק המצויד בנשק לא קונבנציונלי. בשני המקרים מדובר בזוגות של מדינות עם השקפת עולם סוציו-אקונומית, פוליטית ודתית דומה, על אף השוני ביניהן בהדגשים.

השוני הפוליטי המשמעותי אשר צריך לחול במזרח התיכון, אם הכוונה היא לאמץ בו את המודל הנורדי, בא לידי ביטוי בהפיכתן של ירדן והמדינה הפלסטינית העתידית למדינות ניטרליות. יצוין כי מחשבות אודות פלסטיין ניטרלית אינן חדשות, אולם נראה כי בניגוד לחשיבה המקובלת השוללת אפשרות כזאת עקב היותה של פלסטיין ישות ערבית לכל דבר, הבעיה נעוצה דווקא בעובדת היותה, במקרה זה, מדינת חיץ ניטרלית בודדת. מצב שההיסטוריה מוכיחה אותו כחסר סיכוי לאורך זמן.

במסגרת המודל הנורדי ישראל תזכה בשלום ובהכרה בין-לאומית ואזורית, תוך הבטחת האינטרסים שלה בחזית המזרחית. פלסטיין תזכה לעצמאות המעוגנת בהסכמים בין-לאומיים.

מטרת ההצעה המובאת כאן היא לתקן עיוות זה ולהציב את פלסטיין וירדן **יחדיו** כמדינות חיץ ניטרליות. יתרה מזו, מבחינת ההצעות הקודמות שהועלו לפתרון הבעיה הפלסטינית, עולה כי הדרישות מירדן ומפלסטיין במסגרתן הינן למעשה דרישות של ניטרליות, גם אם מכנים זאת אחרת. למשל, ירדן נדרשת לא לקחת חלק בשום ברית צבאית, לא לאפשר הצבת כוחות זרים על אדמתה, ולא לאפשר שימוש בשטחה מעבר לכוחות אלה. ביחס לפלסטיין חוזרים ומדגישים את ההגבלות שיחולו עליה בנושא חברות בבריתות צבאיות או פוליטיות. לא ניתן להתעלם מכך שאלה מאפיינים של ניטרליות. באשר לגוני הניטרליות השונים, גם כאן ניתן לעשות הקבלה בין המקרה הנורדי ובין מה שניתן ליישם במזה"ת: ירדן, כמו שוודיה, יכולה לבסס את ניטרליותה על הרתעה המבוססת על עוצמה צבאית בעיקר; ואילו פלסטיין, כמו פינלנד, יכולה לבסס את ניטרליותה בראש ובראשונה על מדיניות חוץ אמינה.

צורך, ואף נכונות, להכיר באינטרסים הביטחוניים המיוחדים לה, גורם הנכון לגבי ישראל מאמצע שנות ה-70, וביתר שאת – עם פרסום "היוזמה הסעודית" בשנת 2000. לטיעונים אלה, שהם אסטרטגיים-פוליטיים במהותם, ניתן להוסיף הקבלה תרבותית: הן ברית המועצות בצפון אירופה והן ישראל במזרח התיכון מהוות נטע זר תרבותי בתת-המערכת אשר בה הן מהוות נדבך מרכזי. עיראק ואיראן מתאימות למלא את תפקידן של דנמרק ונורווגיה

למעלה: לחיצת יד בין ראש הממשלה המנוח יצחק רבין ליו"ר יאסר עראפת לאחר החתימה על הסכם אוסלו ב' בבית הלבן בושינגטון (לע"מ / יעקב סער)

למטה: נשיא ארה"ב ביל קלינטון, ראש הממשלה לשעבר אהוד ברק ויו"ר הרשות הפלשתינית יאסר עראפת, בפתיחת פסגת "קמפ דייוויד" בארה"ב, לשיחות על ניסיון להסדר ולפתרון הסכסוך הישראלי-פלשתיני (לע"מ / אבי אוהיון)

ראש הממשלה בנימין נתניהו, מרכז בגין-סאדאת למחקרים אסטרטגיים, אוניברסיטת בר-אילן (לע"מ / עמוס בן גרושם)

השנייה – הסופר עמוס עוז טען בספרו "בעצם יש כאן שתי מלחמות" (כתר, 2002) כי ישראל חווה למעשה שתי מלחמות מקבילות: הראשונה היא המלחמה כנגד הפלסטינים, שלגביה קיימת הסכמה בציבור כי פתרונה יבוא לידי מימוש בחזון 'שתי המדינות'. המלחמה השנייה היא כנגד הפונדמנטליזם האיסלאמי, שלגביה אין מקום לפשרה. הטיעון שלי הוא כי החשש מהמלחמה השנייה, הוא הגורם להיעדר פתרון למלחמה הראשונה!

בימים אלה אנחנו חווים מצב שבו ישראל, לראשונה בתולדותיה, מנהלת מלחמה רחבת היקף אל מול הפונדמנטליזם האיסלאמי. והיה ומלחמת 'חרבות ברזל' בעזה, אשר אכן נופלת בקטגוריה זו, תביא לעקירת החמאס מרצועת עזה והדיפת החזבאללה אל מעבר לליטני (בהתאם להחלטת מועצת הביטחון 1701 מ-2006), הרי שלפנינו הזדמנות חסרת תקדים: הוואקום אשר ייווצר במקום שבו הארגונים הפונדמנטליסטיים עמדו קודם לכן והרחקתם מקרבה מיידית לגבולות ישראל עשוי לפנות מקום למאמץ מוצלח להבאת הסכסוך הישראלי-פלסטיני לפתרון קבע. במילים אחרות – פתרון המלחמה הראשונה, תוך ניהול אפקטיבי של זו השנייה.

אין ספק כי הדרך קדימה אינה קלה, אולם לא ניתן להגזים בחשיבותה של דיפלומטיה אזורת ובין-לאומית במקרה זה. אי ניצול המצב שנוצר לכדי יצירת מציאות חדשה, אין פירושה רק 'עוד מאותו הדבר', אלא נפילה אלי תהום. ■

ד"ר אריה גרוניק הוא מרכז הוראה באו"פ בעברו. כיום מלמד בתכנית לפתרון קונפליקטים וגישור באוניברסיטת תל אביב ופעיל במטה משפחות החטופים.

נוסף על כך, תיקוני הגבול שבין ברית המועצות לפינלנד עם סיום מלחמת העולם השנייה, כמו גם ההגבלות שחלו על גודל הצבא הפיני ואיכותו, במסגרת הסכמים דו-צדדיים סובייטיים-פיניים, יכולים גם הם לשמש כתקדים כאן.

ההצעה המובאת כאן נושאת בחובה יתרונות לכל הצדדים המעורבים: ישראל תזכה בשלום ובהכרה בין-לאומית ואזורית, תוך הבטחת האינטרסים שלה בחזית המזרחית. פלסטין תזכה לעצמאות המעוגנת בהסכמים בין-לאומיים. ירדן תזכה למעמד הדומה לזו של שוודיה בעידן המלחמה הקרה. היא תהפוך מ"מדינת חיץ" ל"מדינת שוליים" תוך הבטחת ריבונותה גם לנוכח הסכנה של אירידנטיזם פלסטיני המכרסם בה כיום. האזור כולו יזכה ליציבות, גם ללא פתרון לסכסוך הישראלי-איראני. זאת הודות ליצירת תת-מערכת הבנויה מלאומים המאזנים אלה את אלה, עם צמד מדינות ניטרליות בתווך, הפועלות יחדיו כחיץ אזורי. "שלום מאיזון" – אם לצטט את רמון ארון. לסיום, בהצעה המובאת כאן ישנן שתי תרומות נוספות החסרות ביוזמות השלום הקיימות:

הראשונה – בהתייחס לאמירתו של הנשיא רייגן לעמיתו הסובייטי גורבצ'וב שבה טען כי "אנחנו חמושים כיוון שאיננו סומכים איש על רעהו, ואיננו סומכים איש על רעהו כיוון שאנחנו חמושים", ניכר כי הטיפול בממד האמון הוא בעל הקדימות, אם הכוונה היא לצאת ממעגל קסמים זה, המקושר לדילמת הביטחון. ההצעה המובאת כאן פותרת דילמה זו כיוון שעל פי הפרמטרים המוצעים מדינה פלסטינית עצמאית תהפוך למקור ליציבות אזורת, ולא לאי-יציבות, כפי שחוששים.